

RAGIP PAŞA KÜTÜPHANESİNDE BİLİNMEYEN BÂZİ ARAPÇA YAZMALAR

AHMED TÜREK

Ragıp Paşa Kütüphanesi matbu fihristinin (*Defter-i Kütüphanesi i Ragıp Paşa, Derse'adet, 1310*) «kütübü'l-edebyat» başlıklı kısmını teşkil eden Arapça yazmaları taranırken, sekiz kadar yazmanın, elde mevcut kataloglara nazaran, yegâne nüsha olduğu anlaşılmıştır¹. İkiisi, daha önce birkaç satırla tanıtılmış bulunan bu nüshalar, müelliflerinin ölüm tarihleri sırasına göre, aşağıda tanıtılmağa çalışılacaktır.

1. AL-BİYÂRÎ

ŞARH AL-HAMĀSA

Şâir Abu Tammam tarafından derlenen ve *al-Hamasa* adıyla şöhret bulan şiir antolojisi, eski Arap edebiyatının tanınmış eserlerinin başında gelmektedir. Derlenişinden itibâren, bu antolojiye muhtelif âlimler tarafından şerhler yazılmış olmakla beraber, bu şerhlerin çoğu bugüne kadar gelmiş değildir. Kâtip Çelebi, belli başlı şâirleri bir bir saymış², Brockeimann ise, bunlardan bugün bilinenleri göstermiştir³. Ragıp Paşa Kütüphanesinde nr. 1123'da kayıtlı yazma eser, bunların dışında kalan bir şehrdir⁴. Nüshanın zahriyesinde kaydedildiğine göre, şârih, aş-Şayx al-İmâm Abu'l-Hasan 'Alî b. al-Harîrî al-Biyârî'dir. Bu zat hakkında bilgimiz yoktur. Ancak şu kadar söylenebilir ki, Biyârî nisbesini taşıdığına göre, aslen oralı olmalıdır⁵. Eserin zahriyesinde bulunan

¹ Kütüphanelerimizin muhteviyatı tam olarak bilinmediğinden «yegâne nüsha» kaydını ihtiyatla kullanmak daha doğru olacaktır.

² Bk. *Kaşf az zunûn* (nşr. Ş. Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge) I, 691 v. d.

³ *GAL* (= *Geschichte der Arabischen Litteratur*), *Suppl.* (= *Supplementband*, 1937-42), I, 40

⁴ Makale yazıldıktan sonra Helmut Ritter'in Hamâsa şerhleriyle ilgili görülen bir yazısından faydalanılmamıştır. Bk. *Arabische Handschriftensin Anatolien und Istanbul* (*Oriens* c. 2, Nr. 2), s. 286-314.

⁵ Biyâr, Xorâsân vilayetinde, Bayhaq ile Bisfâm arasında bir şehirdir. Bk. *Yaqût, Mu'cam al-baldân* (Kahire 1325), Biyar maddesi.

ve müstensihinin yazısıyla olduğu şüphesiz olan rivâyet kaydına göre, al-Biyārî, *Hamasa*'yi beşinci şahıs olarak göstermektedir. Her râvî nesli için ortalama 25 sene kabûl edilirse, Biyārî'nin Abū Tammām'dan takrîben 125 sene sonra yaşamış olduğunu kabûl etmek gerekir ki, buna göre, Biyārî IV. hicrî asrın ikinci yarısının başlarında yaşamış olmalıdır¹. Mevzuu bahis rivâyet kaydı şöyledir :

كتاب الحماسة صنعة ابي تمام
رواية الشيخ الامام ابي الحسن علي بن الحارث البيارى
عن عبدالعزيز بن عمر بن عبدالعزيز الهمداني
عن ابي عمرو بن عبدالعزيز
عن ابي حمد القاسم بن محمد الديلمي الاصبهاني
عن محمد بن الفضل صاحب لغده
عن ابي تمام²

Eserin zahriyesinde ikinci bir kayıt daha var ki, burada *Hamāsa*'nin şerh ve rivâyeti ile meşgul olanlara dair kısa bir liste verilmektedir. Listenin başında şârihimiz al-Biyārî gelmek e ve onu Abū Muḥammad al-Qāsim b. Muḥammad al-Daymartî al-İsbahānî³ takip etmektedir. Diğerleri arasında Abū Abdallah al-Husayn b. Alî an-Namari (ölümü h. 388)⁴, Abu 'l-Hasan Ahmad b. Faris b. Zakariya (ölümü h. 395)⁵, Abū Alî Ahmad b. Muḥammad al-Marzūqî (ölümü h. 421)⁶ vardır. Bu 3 âlimden birincinin şerhi bugün mevcut olmamakla beraber, diğerlerine

¹ Abū Tammām, h. 228-232 yılları arasında ölmüştür. Bk. *GAL*, I, 85; *Suppl.* I 39.

² Bu kayıta adı geçen şahıslardan Abū Tammām ve Biyārî'den başka kaynaklarda yalnız Abū Muḥammad al-Qāsim b. Muḥammad ad-Daymartî al-İsbahānî'nin adı zikredilmektedir, bk. Yēqūt, *Muḥcam al-huldān*, Daymart maddesi; Suyūṭî, *Buḡyat al-wu'āt* (Kahire, 1326) s. 381; al-Fihrist (nşr. Flügel), I, 86.

³ Bk. not 6

⁴ Bk. *GAL*, *Suppl.* I, 175.

⁵ Bk. *GAL* I, 130; *Suppl.*, I, 198.

⁶ Bk. *GAL* I, 236; *Suppl.*, I, 502.

ما جاء في هذا الكتاب من أخبار العرب
وما حمله على الله في من المرفوعين
قال
ما ذا حيز في قدامه يشهد في من
كان في حياضه من اريد بهت من اول
الشيء ولا حيز في حياضه
قال
سوق النوايس والاشجار من المرفوعين
كان ايدوا انما من ايدوا من في
على نوايس من ايدوا من ايدوا من
النوايس من ايدوا من ايدوا من
قال
فانك من اصاح من الكتاب في ايدوا من
فانك من اصاح من الكتاب في ايدوا من

Al Biyari, Şi'rü al-Hamâsu, son sahife
(Rağıp Paşa, No. 1228)

ait şerhlerin mevcudiyeti bilinmektedir. Bunlar arasında kaynaklarda adlarına rastlanmayan Abu 'l-Qāsim aṭ-Ṭayyib b. 'Alī at-Tamīmī, Abu Ca'far Muḥammad b. 'Alī al-Aṣramī ile Abu 'l-Qasim Aḥmad b. Muḥammad b. 'Abdallah... vardır.

Esere gelince, her ne kadar adı zahriyede *Kitāb al-Ḥumasa* şeklinde kayıtlı ise de, şerhtir. *Ḥumāsa*'nin metninden bir veya birkaç beyit olduğu gibi yazıldıktan sonra çoğu zaman mâna bakımından kısaca izah edilmiş, bâzan beyitlerde geçen bir şahıs adı veya muayyen bir vak'aya dair mâlûmat verilmiş ve bâzan da hiçbir ilâve yapılmaksızın sadece *Ḥumāsa*'nin beyitleri yazılmakla iktifa olunmuştur. 10'a ayrılan *Ḥumasa*'nin bapları şunlardır:

- باب الحماسة (16)؛ باب التنازى والمرأى (91a) ، باب الادب (127 a) ،
 باب النسيب (139 b) ، باب المهجاء (163 b) ، باب المدح والتمدح (184 b) ،
 باب الصفات (212 a) ، باب السير والنعاس (213 b) ، باب الملح (216 a) ،
 باب مذمة النساء (219 b) .

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1223. Miklepli, yeşile çalan sarı renk bez kaplı 19,7×16,5 (14×11,5) cm. eb'adında meşin cilt. Acık kahve rengi pek az saykallı kâğıt, 223 varak. 15 satır, elif harfleri aşağıya çekilmiş hareketli ve külfetli küçük harfli nesih yazı: söz başları kırmızı, şerh edilen beyitler irice harfle, kenarlarda yer yer haşiyeler olup, vakıf mühürlüdür.

Istinsah: 4 Ramazan 524/13.4.1127.

قرئت من التناخ هذا الكتاب في الرايم من شهر رمضان ... ستة احدى وعشرين وخمسمائة.

باب الحماسة قال بعض شعراء بلعنبر وكانت بنو شيبان اغارت عليه فاستاقت ابله يعير فومه
 من بنى النشير بن عمرو بن تميم واغارت اسم المثار. يحد بنى مازن بن مالك بن عمرو بن تميم
 لو كنت من مازن لم تسترح اولى * بنو اللقيطة من ذهل بن شيبان — لم تسترح اى لم تجدها مباحة واللقيطه
 يجوز ان يكون اسم لاسمهم كما يقال الرجل لقيط ويجوز ان اسمهم لقيطه لا اصل لها ...

Son:

كانما لدست لو الدست فنكا فقلست من حواشيه عن السوق

2. IBN ŞAMS AL-XİLĀFA. LAMA'ĀT AL-ANWĀR WA DURAR AL-AXBĀR

Macdalmulk Abū 'l-Faḍl Ca'far b. Şams al-Xilafa Abū 'Abdallāh Muḥammad b. Şams al-Xilafa Muxtār al-Afḍalī 543/1148'te doğmuştur. Hattathgı ve şâirliği ile tanınan müellifin *Diwān*'ı ve *Kitāb al-āṭāb* adlı eseri bulunduğu bilinmektedir. İbn Şams al-Xilafa 62./1225'te Mısır'da ölmüştür¹.

¹ Ibn Xallikān, *Wafayāt al-a'yān* (Kahire, 1310), I, 118; Wüstenfeld, *Geschichte*, 307; Brockelmann, *GAL*, I, 262; *Suppl.*, I, 462.

Görebildiğimiz kaynaklarda müellifin *Lama'at al-anwār* ... adlı bir eserine raslanmamıştır. Nüshanın metninde gerek müellif, gerekse eser adına âit bir kayıt görülmemekle beraber, zahriyede bulunan kayıta eserin adı yukarıdaki şekilde, müellifin adı ise, sadece İbn Şams al-Xilāfa olarak tasrih edildiği görülmektedir.

Eser, âdâb mevzuunda bir müntehabât mâhiyetindedir. Belirli bir şekilde olmamakla beraber, eserin başlıca bölümleri şunlardır :

شيء من اخبار الملوك وما يجب على من يصحهم (10b) ، باب العفو والاعتدال (14a) ،
باب الكرم والصلوات (25a) ، باب البلاغ (36a) ، فصل في بلاغة النساء (39b) ، فصل في
بلاغة الصبيان (45 b) ، فصل التعازي (55 b) ، التمزيه والتهنيتيه في حالة واحدة (57b) ،
باب الحكمة (58 b) ، فصل في الملوك وذكر احوالهم (69 a) ، فصل في ذم الحسد (71a) ،
فصل في ذم الغيبة (71 b) ، فصل في الخفض على اتخاذ الاخوان (72 a) ، فصل في ذم الكبر
(73 a) ، الفصول القصار من الحكمة (85 b) ، فصل امثال العرب (86 b) ، فصل
الاخبار بما اوله الف (87 a) ، فصل الاخبار بسائر الحروف (96 a) ، باب الملح والطرف
(97 b) ، شي من اخبار الحمقى والمنفليين (103 b) ، اخبار البخلاء و شي من اخبارهم
وامثالهم واحتجاجاتهم (110 a) ، حكايات موضوعة على السنة الهاميم (112 b) ، نبذ من
اخبار ابى العيناء (113 a) ، باب الاجوبة المسكتة (118 a) ، باب النفل من الاخبار (124b) ،
ما وقع اتفاقا (128 a) ، شي من التناؤل (135 a) ، الطيرة (135 b) ، شيء من الزهديات
والمواعظ والادعية (138 a) .

Ancak, yapılan karşılaştırma neticesinde bu eserin *bāb al-hikma* ile *al-fuṣūl al-qīṣār min al-hikma* başlıklı iki bahsinin müellifin *Kitāb al-ādāb* (Nuruosmaniye No. 3669 ve Fatih No. 4023) adlı eserinin *bāb al-hikma min an-notr* ile *bāb al-fuṣūl al-qīṣār min al-hikma* adlı iki bölümünün aynı olduğu anlaşılmıştır.

RAGİP PAŞA KÜTÜP. 1198. Miklepli, yeşil bez kaplı, 25,5×7,5 (17,5×11,5) sm. eb'adında meşin cilt. Az saykallı, kalınca sarımtırak ve pembemsi kâğıt, 144 varak. 17 satır, harekeli irice nesih yazı. Başlıklar kırmızı, söz başlarına ebine uzatmalı yerleri kırmızı ile çizilmiştir. Zahriyede yaldızlı şemse vardır. Vakıf mühürlüdür.

Istinsah: H. VII-IX. asır.

Baş: الحمد لله المنعم المتفضل بهدايته والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله وبعد فإنه
لم تزل دواش انهمة داعية ومبادئ القرينة بأديته...

Son: فضلفت ان لا تقم باقى عمرها الا عندى وفي منزل هم لم ازل محسنا اليها الى ان ماتت
رحمة الله عليها انتهى وكل...

3. İbn al-Murtahil.

HADA'İQ AL-HAQĀ'İQ

Müellif hakkındaki bilgimiz, kendisi tarafından eserinde verilen mahdut bilgilerle eserin zahriyesinde kayıtlı olan tam adından öteye gitmemektedir. Buna göre Hemedan'lı olan müellifin adı Şamsaddin Muḥammad b. al-Murtahil al-Hamadānî'dir¹. Eserini Bağdat halifelerinin sonuncusu al-Muḥtaşim (640/1242—656/1258) zamanında yazmıştır. Nüshanın mukaddimesine göre, müellif gençliğinde tahsil ile meşgul olduktan sonra, oturmakta bulunduğu Hamadān ve Quhistan bölgelerinde ilme az kıymet verildiğini görmesi üzerine, - hilâfet merkezi Bağdat'ta ilmin takdir edilmekte olduğunu ileri sürerek - adı geçen halifenin maiyetine girmeği tasarlamıştır. Buna göre, müellifin h. 640-656 yılları arasında hayatta olduğu muhakkaktır.

Esere gelince, «şıf» adı verilen 30 kısma ayrılmıştır. Her kısımda sırası ile aşağıda adları yazılı ilimlerden biri mevzu-u bahs edilmiştir. Eser, müellifin tabiriyle «hem nazarî, hem de amelî» ilimlerden bahseden bir ansiklopedi mâhiyetindedir².

(158 a) النحو : ١٦	الصف ١٦	(11a) علم اصول الكلام	الصف الاول : ١١
(165 b) القراءة : ١٧	»	(29 a) التأويلات	: ٢
(170 a) علم الاسناد	: ١٨	(39 b) علم اصول الفقه	: ٣
(177 a) علم المنطق	: ١٩	(54 b) علم الجدل	: ٤
(193 a) الطبيعى	: ٢٠	(64 b) الخلافيات	: ٥
(204 b) معرفة النفس	: ٢١	(77 b) علم المعاملة	: ٦
(212 a) الالهى	: ٢٢	(93 b) فقه الملوك	: ٧
(217 a) الرياضى	: ٢٣	(102 a) ادب القضاء	: ٨
(221 b) الارتماطيقى	: ٢٤	(108 a) الشروط	: ٩
(226 b) المساحه	: ٢٥	(102a) علم الجبر والمقابلة	: ١٠
(232b) علم اعداد الوفق	: ٢٦	(120 a) الدور والوصايا	: ١١
(237 b) الموسيقى	: ٢٧	(131 b) علم القرايض	: ١٢
(241 b) علم النجوم	: ٢٨	(146 a) العروض	: ١٣
(249 a) الطب	: ٢٩	(150 b) النثر والنظم	: ١٤
(258 b) علم التعمير	: ٣٠	(154 b) التصريف	: ١٥

¹ Kâtib Celebî bu eseri görmüş, ancak müellifin adını İbn al Murtacil şeklinde kaydetmiştir ki, bu fark matbaa hatasından ileri gelmiş olsa gerektir. Bk. *Kaşf az zunûn*. I, 633.

² Bu nüshayı vaktiyle O. Rescher görerek, *Mélanges de la Faculté Orientale de Beyrouth* (V. 538)'ta gayet kısa olarak tanıtmıştır. Buradan naklen Brockelmann, *GAL, Suppl.* (II, 912)'da zikredilmiştir.

RAĞIP PAŞA KÜTÜP. 1090. Miklepli, yıldız zincirekli, 23,4×15,8 (17,5×10) cm. eb'adında kırmızı meşin cilt. Az saykallı sarımsak kalınca kağıt, 270 varak. 15 satır, kısmen harekeli Arap neshi. Zahriye ve hatime yıldızlı ve nakışlıdır. 1-2 No. lı varaklara eserin fihristi verilmiştir. Kısım başları irice harfli, söz başlarının üstü kırmızı çizgilidir. Bazı kelime ve cümleler silinmiş, kenarlara not ve tashihler ilâve edilmiştir. 260. varak boş olup, nüsha Rağip Paşa vakıf mührünü taşımaktadır.

Istinsah: Yusuf b. Muḥammad b. 'Abdallah b. 'Abdarrahmān tarafından (h. VII-VIII. asırlarda) yazılmıştır.

Baş: الحمد لله المنزه عن التثنية والاجتناس المقدس عن الأوهام والحواس... (5b) وكان العدد...
محمد بن المرتحل في اقبال العمر واستداله...

Son: ... لا يذنب اليها من طرقة، انوايب حامد بن لله تعالى على نواله مصلين على سيدنا محمد
عليه وآله.

4. AS-SARĀYĪ

MAĠĀNĪ AN-NAWĀBĪĠ FĪ MA'ANĪ 'N-NAWĀBĪĠ

Rağip Paşa 1160 No.lı mecmûanın 4. eseri olan aşağıda tavsifi görülecek şerhin müellifi, ferağ kaydına nazaran, 'Abdas-salam b. Zaynaddin b. Macdaddin as-Sarayı'dir. Eser, müellif hattıyla olup, h. 756'da istinsah edilmiş ve, istinsah kaydında görüleceği üzere, Sarayı'nin gençlik ve tahsil zamanında telif edilmiştir. Mecmuanın 2. risâlesi de müellife âit kısa bir *Maqāma*'dir¹. Bu *Maqāma*'de müellifin adı biraz farklı olarak 'Abdas-salām b. Şamsaddin aş Şirwānî şeklindedir. Ancak her iki eserin ferağ kayıtlarında kullanılan ibâreler ve her ikisinin de h. 756'da yazılmış olması müellifin bir olduğunu açıkça göstermektedir. H. 756'da bir hayli ilerletmiş olduğu tahsiline devam eden müellif genç yaşta bulunmaktadır.

Esere gelince Cārallah Abu 'l-Qasim Maḥmūd b. 'Omar az-Zamaxşari² (ölümü h. 538)'nin veciz ve hakîmâne sözlerden ibâret *Nawabîğ al-kalim* adlı eserinin şerhinden ibârettir. Şerhin daha ziyâde lûgat bakımından ele alındığı görülmektedir.

¹ Mecmûada sırasıyla şu eserler vardır: 1) Müellifi meçhul *Şırh al-Qisārā* (1-57a). 2) Sarāyî'nin yukarıda adı geçen *Maqāma*'si (57b-59b), 3) Müellifi meçhul *al-'Irādāt ar-Rakniya* (*Şarh Maqşurat Ibn Dirayl*) (60b-105b), 4) *Maġānî n-nawābîğ*...

² *GAL*, I, 290; *Suppl.*, I, 507.

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1160/4. Miklepli, yeşil bez kaplı 16.7×14, (12,5×10,5) sm. eb'adında meşin cilt. Açık kahve rengi, az saykallı kâğıt, 107b—150b varak 17 satır, mukaddimesi noktasız olmak üzere, şerh noktalı ve harekeli ve tamamıyla külfetsiz nesih yazı. Metin kırmızı ve irice harflidir. Kenarlarda tashihler vardır. Şerhi takip eden varak 151a—152b'de mukaddimenin şerhi bulunmaktadır. İstinsah : Şârih tarafından 17 muharrem 756/1.2.1855'te yazılmıştır.

فرغت من تالیف کتابی الذی الفتہ فی شرح کتاب التوائغ ... فی ریعان عمری وعتفوان شبابی واوران
تحصیلی ... وأنا احقر الطلوز واضعهم عبدالسلام بن زین الدین بن جدالدين بن خواجه شمس الدين السراي ...
ليلة الخميس السابعه عشره ... شهر المحرم ... سنة ست و ثمان و سبع مائة حربه ...

Baş : ان ما هو اخرى بالاقبال والقبول واحرى على القلوب من القبول جدا لله سبحانه ...
وكتبت لكتاب التوائغ الذي انشاه اوجد دسره وارسد عصره جارالله العلامة الزمخشري ... (108 a) ...
وسميته بمعان التوائغ ...

Son : ... في الفلك المشجوع واتصاها اعي سحر وغيره على التمييز

5. İBN AR-RUKN. ŞARH AD-DURRAT AL-XAFĪYA. Fİ 'L-ALĠĠZ AL-‘ARABĪYA.

İbn ar-Rukn, Muḥammad b. Aḥmad b. ‘Alī b. Sulaymān al-Ma‘arrī aş-Şafi‘i hakkında bildiklerimiz mahduttur. Berlin kütüphanesinde (No. 8812/3)¹ *Ravd al-aḥkar wa ġurar al-ḥikāyat wa 'l-axbar* adlı bir eserinin bulunduğu ve kendisinin 803/1400'de öldüğü Brockelmann'da² bildirilmektedir. Bağdadlı İsmail Paşa şerh edilen kasideyi kaydetmekte ve müellifin h. 802'den sonra öldüğünü ilâve etmektedir³.

Eser, mukaddimede, müellifin nahiv ilminin ehemmiyetine işaret etmesiyle başlamaktadır. Müellif ve aynı zamanda şârih olan İbn ar-Rukn, hayli güç olan bâzı nahiv meselelerini nazm ederek, bir kaside haline getirdiğini, bu kasideyi hocası Abū Ḥafş'a gösterdiğini ve hocasının beğenerek kendisinden şerh etmesini istediğini, böylece hocasının isteğini yerine getirdiğini kaydetmektedir. Bunu müteakip

انحوى هذا العصر لا زلت تذكر فعل جميل في الانام وتشكر

matla'lı ve *ad-Durrat al-xafiya fi 'l-alġāz al-‘arabiya* adlı 51 beyitlik kaside gelmektedir. Kasideden sonra müllif sözlerine

¹ W. Ahlwardt, *Verzeichnis der arabischen Hdss. der Königl. Bibliothek zu Berlin*. Berlin, 1887.

² GAL, II, 76.

³ *Kaşf az zınun*, Dayl, İstanbul, 1945 7, 458.

devamla kasideyi evvelce şerh etmiş olduğunu, fakat şerhin kaybolması üzerine bu yeni şerhi meydana getirdiğini ilave etmekte ve şerhine başlamaktadır.

Müellif bu şerhi ile muhtasar bir nahiv eseri meydana getirmiş bulunmaktadır.

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1127. Yıldız kafes şemse, çift yıldız cetveli, 20,9×13,8 (15,4×9,5) sm. eb'adında, kahve rengi meşin cilt. Sarımtırak, filigranlı ince kâğıt, 98 varak. 17 satır, harekeli ve okunaklı nesih yazı. Söz başlarının üstü kırmızı çizgili; karşılıklı ilk iki sayfanın cetvelleri yıldız; diğerleri çift kırmızı çizgilidir. Zahriye, yıldız cetvel içinde eser ve müellif adlarını ihtiva etmekte olup, vakıf mühürlüdür

İstinsah: Müellif tarafından 16 rebülâhîr 802/16.12.1899'da yazılmıştır:

وكان الفراغ من كتب هذه الورقات ثلاث عشرة ليلة ان (١) تقيت من شهر ربيع الآخر سنة
الائتمار و تمان مائة كتبه محمد بن احمد بن علي بن سليمان المعري الشافعي الشهير بان الركن ...

Baş: قول راجي وبه ذي المن
الحمد لله العظيم الاعظم
محمد بن احمد بن علي بن سليمان المعري الشافعي الشهير بان الركن
معلم الانسان ما لم يعلم

Son:
ورجل ازهر ابيض مشرق الوجه والمرأة زهراء هذا آخر ما اردت
كتبه علي قصيدتي الملائية بالدرة الحفية في الالغاز العربية

6. AL FAKIHĪ, FATH AL-MUĞLAQĀT LĪ-AB-
‘ABDALQĀDĪR YAT AS-SAB‘ AL-MU‘ALLAQĀT

Zaynaddin ‘Abdalqādir (‘Abdalqahir) b. Aḥmad b. ‘Alī al-Fākihī al Makkī aş-Şafī‘ı 920/1514'te doğmuştur. Talebelik ettiği kimseler arasında İbn Ḥacar al-Haytamī (ölümü h. 973)¹ de bulunmaktadır. Gazalî'nin *Bidāya* adlı eserine yazdığı şerh eserlerinden biridir. Al Fākihī, muhtelif meselelere dâir risaleler yazmak bakımından Calāladdin as-Suyuṭī'ye benzetilmektedir. Müellifin şiir de yazdığı bilinmektedir. Ölümü 982/1574 tarihine ras amaktadır².

Eser, al-Mu‘allaqāt as Sab‘ adıyla şöhret bulan kasidelerin şerhinden ibarettir. Kasideleri şerh edilen şairler şunlardır:

¹ Bk. *GAL*, II, 387; *Suppl.*, II, 527.

² Şawkānî'ye göre müellifin ölümü h. 989 tarihindedir. Bk. *al-Badr at-tâli* (Kohire, 1348), I, 360. Müellif hakkında fazla bilgi için ayrıca bk. al ‘Aydarūsî, *an-Nur as-sūfir* (Bağdat 1934), s. 353; *GAL*, II, 388; *Suppl.*, II, 529.

İmru'ulqays, Tarafa, Zuhayr, Labid, Antara, Amr b. Kultum ve al-Harit b. Hilliza. Şerh, aşağıda görüleceği üzere Rawda adı altında 9 bölüme ayrılmıştır:

- الروضة الاولى : في ترجمة مولانا الشريف أبي نمي (3b) ،
 » الثانية : في التهمة والاستطراد (18 b) ،
 » الثالثة : في تميم على شرح المعلقة الاولى وفي ترجمة صاحب الثانية (75 a) ،
 » الرابعة : [في] ترجمة صاحب المعلقة الثالثة (132 b) ،
 » الخامسة : في ترجمة لبيد صاحب المعلقة الثالثة (الرابعة) (152 b) ،
 » السادسة : [في] ترجمة عنقرة بن شداد (185 a) ،
 » السابعة : في ترجمة عمرو بن كلثوم صاحب المعلقة السادسة (209 a) ،
 » الثامنة : تميم فيه التورية وشواهدا وتوامم ذلك (211 a) ،
 » التاسعة : في ترجمة صاحب المعلقة السابعة الحارث بن حلزة الشكري (270 b) ،

Şerh, gerek zahriye, gerekse metinde belirtilirdiği gibi, Hicaz emîri as-Sayyid aş-Şarîf Nacmaddin Muḥammad Abū Numayy¹ namına ithaf edilmiştir. Müellif şerhe ayrıca *İqd cawāhir al-kalimāt al-muncazat fi şarḥ as-Sab' al-Mu'laqat* ile *Bawasim tuḡūr at-ta'liqat an darāri 'arā'is al-Mu'allaqat* adlarını vermiştir. Şerhin telifi, nüshanın son varacağındaki kayda nazaran, recep 969'da tamamlanmıştır².

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1151. Miklepli, yeşil bez kaplı, 26,4×17 (18,5 - 19,5×11) sm ab'adında meşin cilt. Saykallı saman rengi kâğıt, 282 varak. 21 satır, bâzan noktasız ve rahat okunmayan nesih yazı. Zahriyede, mavi çerçeveli yıldız cetvel ve ortasında aynı şekilde daire bulunur; burada eser, müellif ve ithaf edilen zâtin adları yıldız, kırmızı ve mavi renklerle yazılmıştır. Serlevha çividi zemin üzerine, ortası yıldız olup, kırmızı ve rengi silinmiş mavi ile çevrilidir. Karşılıklı ilk iki sayfa cetvelleri mavi ile çevrili yıldız, diğerleri yalnız mavidir. Şerh edilen beyitler ve söz başları kırmızı ve irice harflidir. Kenarlarda yer yer tashihler vardır. 64b sayfası boş bırakılmıştır. Nüsha, şârihe okunarak, mukabele görmüş olup, vakıf mühürlüdür.

¹ GAL, II, 3-8

² O. Rescher, bu nüshayı görerek, kısa bir tavsifini yapmış ve şârihini doğru göstermişse de, GAL'a nazaran bibliyografya verirken, asıl şârihe değil, şârihin muasırı olup, aynı şöhreti taşıyan Afifaddin Abdallâh b. Aḥmad al-Fakihi al-Makki aş-Şâfi'i an-Nahwi (ölümü h. 972)'ye atıf yapmıştır. Brockelmann, bu yanlış atfı esas tuttuğundan, şerhi Afifaddin al-Fakihi'ye mal etmiş olmaktadır.

Bk. Rescher, ZDMG, c. 61, s. 501; GAL, II, 38; Suppl., II, 512.

Nüşhanın başında karşılıklı numarasız iki sayfada fihrist vardır. Zabriyenin karşısındaki sayfada ise, müellifin olduğu kayıtlı ve şerhe dair 15 beyitlik bir manzume, sonda numarasız karşılıklı 4 sayfada şerhle ilgili bir takriz bulunmaktadır.

İstinsah: 18 recep 979/6.12.1572'de yazılmıştır: *وكان الفراغ من تبينه في يوم الخميس ... ثامن عشر رجب الفرد عام تسع و سبعين و تسعين ...*

Baş: الحمد لله الذي ابدع فيما اطلع من سماء السيادة نجما ساطعا... (2 b) اما بعد فهذا شرح بسيط على السبب الطوال المعلقة سمته فتم المعلقة لايات السبع المعلقة او عقد جواهر الكلمات المنجزات في شرح السبع المعلقة او باسم ثور التعالقات عن درارى عمرايس المعلقة ...

Son:

... وتفاوت مراتب حماسته ارباب المعلقة لا تتخفى على عارف انتهى...

7. AL-MURSĪ

AL-LA'ALĪ 'L-MANTURA FĪ ŞARH AL-MAQŞURA

Nüşhanın zahriyesinde bulunan kayda ve metne nazaran müellifin adı Calaladdîn Abu Muhammed 'Abdallah b. Salman b. Hazim al-Mursi aş-Şafi'i İmâm al-Fadiliya'dır. İstinsah tarihi göz önünde bulundurularak, müellifin h. X. asırda veya daha önceleri yaşamış olduğuna hükmedilebilir.

Eser, Abu Bakr Muhammed b. al-Hasan b. Durayd al-Azdî (ölümü h. 321)¹'nin *al-Maqşura* adlı kasidesine yazılan şerhten ibarettir. Şerh fazlasiyle geniş tutulmuştur.

Şârih, eserin mukaddimesinde, nahiv, lûgat, tefsir, hadis, fıkıh, usul, nevâdir gibi hususları şerhin içine aldığını, eserin sonuna, Arap dilinde aynı zamanda iki zıt mânaya gelen kelimeler ve müşterek taraflardan meydana getirilmiş bir kısım² ilave ettiğini kaydetmektedir. Şerh 3 cüz üzerine tertib edilmiştir.

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1162. Miklepli, yeşil bez kaplı 26,5×47,8 (19,5×11,2) sm. eb'adında meşin cilt. Saykallı, sarımtrak, kalınca ve aslından lekeli kâğıt. 340 varak. 31 satır, bâzan harekeli nesih yazı. Şerh edilen beyitler irice harflidir. Bazı varakları tâmir görmüş, vakıf mühürlüdür.

1. cüz, 1b-115b: *الى الردى حذارا شمات العدى* *وابن الاشبح اقبل ساق نفسه*

2. cüz, 116 b - 235 b: *قوم هم للارض غيث وجدوا* *ذاك الحدى لا زال مخصوصا به*

beytinin şerhine kadar,

3. cüz, 236 b - 340 b: Şerhin sonuna kadar gelmektedir.

İlâve kısım, 341 a - 353 ... الحمد لله رب العالمين على نعمائه وصلى الله على محمد خاتم النبياه ... هذا باب يشتمل على طرف من اللفظ المشترك الواقع في كلام العرب فصل السلام في لغة العرب سبعة اشياء... sözleriyle başlar.

¹ Bk. *GAL*, I, 111; *Suppl.* 1. 17).

² حتمت الكتاب بجزء لطيف يشتمل على جملة من الأشداد واللفظ المشترك في كلام العرب.

İstinsah : 25 rebülevvel 995/5.3.1587'de Faxraddin b. 'Ali b. Muhammad ad-Daysa'î (?) tarafından yazılmıştır. وكان الفراغ من كتابة هذا الكتاب المبارك يوم الخميس خامس عشر من شهر ربيع الأول سنة خمس وتسعين وسبعماية على يد... نشره... بن علي بن محمد الذي سطر... يقول... عبدالله بن سليمان بن حازم المرسي الشافعي ان اول ما فجع به القول وختم وصدر به ما نشر من الكلام ونظم حمد ذي الجلال والكرام... اما بعد من غير سايمه من ذكر الله تعالى ولا ايشان لغيره من الكلام عليه فانه لما كانت رغبات جماعه من طائفي الادب... خصه ووفه الى الاعتناء بحفظ مقصوده... ابي بكر بن الحسن بن دريد الازدي... فتجزعوها اى اقتسموها واصله من الجزع وهو القطع وهذا آخره والله عزو جل اعلم...
 Son :

8. AS-ŞAMĀQOWĪ KĪMYA¹ HİKAM AN NAZĪFĪ

Ahmad Nazif b. al-Hācc Husayn b. al-Hācc Muḥammad b. al-Hācc Ahmad aṣ-Şamāqowī hakkında kaynaklarda bir kayda raslanmamıştır. Müellifin adı, eserin zahriye sayfasında bulunan ve kendi yazısıyla olması lâzım gelen vakif kaydından alınmıştır. Buna bakılırsa müellifin aslen Samako'lu¹ olması icap eder. Nüşade bulunan ve müellife ait bir mührün² muhteviyatına göre, müellifin h. 1229 veya 1239 tarihlerinde Edirne'de müderrislik yaptığı anlaşılmaktadır. Diğer bir mührünün taşıdığı 1246 tarihi³ göz önünde bulundurulurken, müellifin h. XIII. asrın ilk yarısında (1229 veya 1239 ile 1246 yılları arasında) yaşadığı anlaşılıyor.

Eser, Faydallāh b. al Mubarak al-Hindī al-Faydī⁴ (ölümü h. 1004)'nin *Mawārid al-kalim* adlı, harfleri noktasız kelimeler ile yazılmış ahlāka dâir olan risalesinin şerhidir. Risale, «*mavrid*» denilen 50 kısımdan ibarettir. Şerhin sade ve teferruata mahal vermeden yapıldığı görülmektedir.

Şerh, h. 1240 tarihinde⁵ telif edilmiştir.

RAGIP PAŞA KÜTÜP. 1163. Miklepli, yeşil bez kaplı, 24,3×13,5 (13-13,5×6-7) sm. eb'adında kahve rengi meşin cilt. Saykallı filigranlı saman rengi, sarımsak ve beyaz kâğıt, 169 varak. 17 satır, işlek talik yazı. Serlevha nakışlı

¹ Samako (Samacou) Bulgaristan'ın merkezi olan Sofya'nın 45 km. cenubî şarkisinde bulunan bir kasabadır. Bk. Şemseddin Sami, *Qāmūs al-a'lam*, IV. 2965.

² Başta ve sonda bulunan mührün muhteviyatı şöyledir: «Vaqf-ı Nazifî, müderris-i Edirne», tarihi 29 veya 39 dur.

Müellife âit iki mühür daha vardır: biri sonda bulunmaktadır ve üzerinde Nazif Ahmad yazılıdır; diğeri başta üç yerde ve sonda bir yerde olmak üzere 4 defa basılmış olup muhteviyatı, «... vaqf-ı Nazifî min al-mawālî ... 1246» dır.

³ Bk. bir evvelki not.

⁴ Bk. *GAL*, II, 417; *Suppl.* II, 610; H. Ritter, *Türkiyat Mecmuası*, sene 1945, cilt 7-8, cüz II, s. 85.

⁵ Bk. baş kısmından iktibas edilen ibâreler.

ve süslü, karşılıklı ilk iki sayfa bakır yıldız diğerleri çift kırmızı cetvellidir. Kenarlarda seyrek olarak tashih ve ilâveler vardır.

Zahriye sayfasında bulunan vakıf kaydı şudur : وقت حسبة لله وطلبا لرضائه وأنا الفقير احمد نظيف المدرس بمحمية ادرنه ابن الحاج حسين بن الحاج محمد بن الحاج احمد الصابوي .

İstinsah: 1240/1824-5 tarihinde şârih tarafından yazılmış olmalıdır (84).

Bas . Baş . الحمد لله الذي اخرج العالم من نقطة كن فيكون ... وبعد فيقول ... احمد نظيف المدرس بمحمية ادرنه ابن الحاج حسين الصابوي لما كان موارد الكلم تصنيف الفاضل ... ابولفيض قبضي الهندي ... (2a) غاربت ان اشرح شرحا موضحا للخواص والعوام...وسميته كيميای حكم النظيفي ١٢٤٠ ليكون اسمه تاريخ تاليفي... .. السعود جمع سعد والسرور دعاء للمصنف على طريق التجريد ... وصل على اشرف جميع الانبياء والمرسلين والحمد لله رب العالمين تمت .

Son (169 b) :